

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1948

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΟΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΚΗ ΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ MARTIN HEIDEGGER*

Αυτό το ξαναπάρομο του έαυτού μας το ονομάζει ο Heidegger επανάληψη (Wiederholung). Κατά βάθος ή ένδειξη αυτή Ισοδυναμεί με εκείνο το οποίο έννοει ο Πλάτων όταν γράφει «ή ψυχή εις έαυτήν ξυλλέγεται»· οι αισθήσεις, φρονούν οι Πλατωνικοί, διαλύουν την ανθρώπινη ψυχή το «άρχαϊον κάλλος» και τή ρώμη της. Κατά τόν ίδιο τρόπο λέει και ο Heidegger ότι ή ανθρώπινη ύπαρξη περισυλλέγει πάλι τόν έαυτό της, «άναλαμβάνει έαυτήν», από το διασκορπισμό της μέσα στα αντικειμενικά όντα, στις μηδαμινότητες της καθημερινής ζωής. Αυτό το ξαναπάρομο, ή επανάληψη άποτελεί πλουτισμό του όντος γενικά, γιατί άποκαλύπτεται ο κόσμος στην άληθινή του σημασία και ή ύπαρξη προχωρεί με μεγαλύτερο δυναμισμό στην πρακτική δράση. "Όσο βαθύτερη θά είναι ή άγωνία της ύπαρξεως, τόσο άληθινότερα θά έννοήση ο άνθρωπος τί είναι και τί σημαίνουν τά πράγματα. Σημειώνομε για πληρέστερο προσανατολισμό ότι άνάλογες ιδέες για μια κίνηση της ανθρώπινης ύπαρξεως από την πτώση προς την άνύψωση, από το σκότος στο φώς, από το μή όν στο όν εύρίσκομε στην περίφημη εικόνα των δεσμοτών του σπηλαίου, που έχει περιγράψει με άριστο-τεχνική δεξιότητα ο Πλάτων στην άρχή του έβδόμου βιβλίου της Πολιτείας του.

Ό καταστροφικός ήρωϊσμός.— Άξίζει να προσέξη κανείς στο άκόλουθο σημείο. Μια έπιπόλαιη θεώρηση θά ένόμιζε ότι θέτοντάς μας ή άγωνία άπέναντι στο μηδέν θά μάς ώδηγούσε σε παράλυση κάθε διαθέσεως για πρακτική δράση. Η άλήθεια είναι ότι αντίθετα το αντίκρουσμα του μηδενός έχει σημασία άποκαλυπτική και πρακτική επίδραση δυναμογόνο. Ό μηδενισμός μάς προωθεί στην άποκάλυψη του άληθινού ύπαρξιακού νοήματος και ή ένταση της άγωνίας προκαλεί την άποφασιστική οικειοποίηση των δυνατοτήτων προσκαλώντας το άτομο να άναπτύξη όλη του την εύψυχία και την δραστηριότητα. Με όλα αυτά ή πρακτική-ήθική ένεργητικότητα του ανθρώπου ύψώνεται σε

μεταφυσικό έκθέτη. Υπάρχειν σημαίνει πραγματοποίηση δυνατοτήτων, σχεδιασμένη ένεργεια που δέν ύποχωρεί σε τίποτε. Η άποφασιστικότητα της ένεργητικής συμπεριφοράς γίνεται κατάδηλη, άν θυμηθούμε ότι μέτρο έκτιμήσεως των σχεδιαζομένων δυνατοτήτων είναι ο θάνατος. Μόνο, δηλαδή, οι άποφάσεις που παίρνει το άτομο χωρίς να ύποχωρεί στο φόβο του θανάτου, άξίζει να χαρακτηρισθούν ως γνήσιες. Το πρακτικό ιδεώδες που παρουσιάζει ο Heidegger είναι δυναμογόνο, μοιάζει με το κήρυγμα για άποφασιστική δράση του Fichte που έλεγε ότι το έγώ όντοποιείται μόνο έπειτα από μια συνεχή αντιμετώπιση του «ούκ έγώ». Ένθυμίζει άκόμη το amor fati, την άγάπη του πεπρωμένου, τή θέληση για καταστροφή του Νίτσε, το Rilke που άπορεί γιατί ο άνθρωπος παρ' όλο που προσπαθεί ν' άποφύγη τή μοίρα όμως λαχταρά γι' αυτή. Το ύψιστο λέει ο Heidegger που έχει να κάμη ο άνθρωπος ή ένας λαός, είναι να πάρη επάνω το βάρος της μοίρας του. Συνακόλουθο ύστερα από τις διαπιστώσεις αυτές ήταν να είπωθη από πολλούς ότι της φιλοσοφίας το ήθικό ιδανικό άποκορυφώνεται σε ένα τραγικό και καταστροφικό ήρωϊσμό, σε μια άχαλίνωτη έκζήτηση δραστηριότητας, όπως την έζησαμε στο δεύτερο πόλεμο.

Η έννοια της άλήθειας.— Πρίν προχωρήσωμε στην έκθεση των όντολογικών συμπερασμάτων που προκύπτουν από την προηγηθείσα άνάλυση σκόπιμο θά ήταν να σημειώσωμε τις συνέπειες τις όποιες συνεπάγονται σχετικά με το γνωσιολογικό πρόβλημα. Η παραδομένη που έχομε για την άλήθεια, την όρίζει ως έξισωση του πράγματος (της πραγματικότητας) και της διάνοιας: Veritas est adaequatio rei et intellectus. Οι παραστάσεις δηλαδή και οι κρίσεις που σχηματίζονται μέσα στη διάνοιά μας άποτελούν άληθινή και Ισόσταθμη έξεικόνιση των πραγμάτων. Έτσι όρίζουν την άλήθεια οι μεσαιωνικοί και οι νεώτεροι φιλόσοφοι στηριζόμενοι στον όρισμό που έχει διατυπώσει ο Άριστοτέλης στο «Περί έρμηνείας» 16α «παθήματα ψυχής των πραγμάτων όμοιώματα». Και ο Kant, ο παρ' όλη την άνατροπή των

* Συνέχεια άπ' το προηγούμενο και τέλος.

γνωσιολογικῶν ἀντιλήψεων, δὲν ἔθιξε τὸν παλαιὸ τοῦτον ὀρισμὸ. Ὁ Heidegger καινοτομώντας παρατηρεῖ ὅτι μιὰ τέτοια ὁμοίωση καὶ ἐξίσωση τῶν νοημάτων πρὸς τὰ πράγματα προϋποθέτει, ὅτι τὰ πράγματα ἔχουν γίνεαι προσιτὰ στὴν ὄρασή μας καὶ στὴ σκέψη μας. Πρέπει νὰ στέκουν τὰ πράγματα ἐμπρὸς μας ἀποκαλυπμένα γιὰ νὰ εἰποῦμε ὅτι οἱ ἀναφερόμενες σ' αὐτὰ κρίσεις μας στέκονται στὴ σχέση τῆς ἐξισώσεως. Ὡστε τὸ φαινόμενο τῆς ἀληθείας προϋποθέτει ὅτι ἔχει ἀποκαλυφθῆ τὸ περιεχόμενό της. Ἡ ἀρχικὴ λοιπὸν σημασία τοῦ ὄρου ἀλήθεια εἶναι τὸ ὅτι ἔχουν ἀποκαλυφθῆ τὰ ὄντα καὶ εἶναι στὴ διάθεση τῆς ἐποπτεύσεώς μας. Γι' αὐτὸ ἀλήθεια κατὰ τὸν Heidegger εἶναι τὸ νὰ μὴ μένη κρυμμένο τὸ ὄν ἀλλὰ νὰ ἔχη ἀποκαλυφθῆ. Γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴ γνώμη του ἀνατρέχει στὴν ἐτυμολογικὴ σημασία τοῦ ἑλληνικοῦ ὄρου ἀλήθεια. Ἡ λεκτικὴ ἔνδειξη ἀλήθεια ἀναλύεται στὸ στερητικὸν αὐτὸ καὶ τὸ λανθάνω. Ἡ σημασία της ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ ὄρου ἀποκαλυπτικότητα. Ἀκόμη καὶ ὁ ὄρος «ἀπόφανση» κατὰ τὸν Heidegger ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀντίληψή του, ἐπειδὴ σημαίνει τὸ ὅτι γίνεται δυνατὸ τὸ «φαίνεσθαι», τὸ νὰ δειχθῆ κάτι ποῦ ἦταν προτύτερα κρυμμένο.

Ἡ ἀλήθεια σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπαμε πρέπει νὰ ἐννοηθῆ ὄχι ὡς ἐξίσωση καὶ συμφωνία ἀλλὰ ὡς ἀποκάλυψη. Γιὰ νὰ ἐμπραγματωθῆ ἡ ἀποκαλυπτικὴ διαδικασία, αὐτονόητο εἶναι ὅτι ἀπαιτεῖται νὰ καταβληθῆ προσπάθεια. Στὴ συνήθη καθημερινὴ ζωὴ ἡ ἀλήθεια ἔχει ἐπισκοτισθῆ ἀπὸ τὴ λήθη. Γιὰ νὰ διασκορπισθῆ ἡ λησμοσύνη χρειάζεται ἀποφασιστικὴ φθάνομε στὸ διασκορπισμὸ τῆς λήθης ἐπειδὴ ἡ ὑπαρξὴ μας κατὰ βάθος εἶναι ἀποκαλυπτικότητα. Ὑπαρξὴ σημαίνει καταπολέμηση τῆς λήθης, ἐλευθερία γιὰ ἀποκάλυψη καὶ ἀνακάλυψη. Ἡ κατ' αὐθεντικὸν τρόπο ὑπάρχουσα ὑπαρξὴ ἀποκαλύπτει τὴν ἀλήθεια καὶ τοποθετεῖ μέσα σ' αὐτὴ τὸν ἑαυτὸν της. Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ εἰποῦμε ὅτι «κατέχω τὴν ἀλήθεια» ἀλλὰ «εἶμαι, ζῶ μέσα στὴν ἀλήθεια». Ἐφ' ὅσον ἡ ὑπαρξὴ ἔχει τὴν εὐψυχία νὰ διαγνώσῃ τὴ διάρρηξή της καὶ νὰ σχεδιάσῃ τὴν ἐμπραγματώσῃ τῶν δυνατοτήτων της, ἀποκτᾷ τὴν ἰκανότητα νὰ θέσῃ τὸν ἑαυτὸν της μέσα στὴν ἀλήθεια, νὰ ἰδῆ τὸν ἀληθινὸ κόσμον, ὅπως πραγματικὰ εἶναι.

Ἄν ἐμβαθύνῃ κανεὶς στὶς ἐκτιθέμενες γνωσιολογικὲς ἀντιλήψεις, θὰ ἀντιληφθῆ ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν θεωρεῖται ὡς κάτι τὸ ἔτοιμο ἀλλὰ ὡς κάτι ποῦ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐξουδετέρωση τῆς λήθης. Ὁ πλοῦτος τοῦ ὄντος δὲν ἀποκαλύπτεται στὸ δειλὸ καὶ τὸν ἀναποφάσιστο ἄνθρωπον. Πλησιάζει ὁ Heidegger στὴν ἀναμνηστικὴ θεωρία τοῦ Πλάτωνος σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἐξουδετερώνονται ἡ ψυχὴ τὴ λήθη ἀνάγεται στὴ θέα τῶν ἰδεῶν. Ὁ Heidegger ὁμοίως δὲν θέτει ἀπέναντί του ἰδέες ἀλλὰ μόνον ὑπαρξιακὲς δυ-

νατότητες, ὀρίζοντες μέσα στοὺς ὁποίους φαίνονται τὰ ὄντα ὅπως εἶναι. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσις ἔχομε τὸ δικαίωμα νὰ εἰποῦμε ὅτι ἀντικρύζομε ἕνα «ὑπαρξιακὸ ἰδεαλισμὸ» ποῦ ἔχει τὸ νόημα ὅτι τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος τῆς ἀποκαλυπτομένης ἀληθείας εἶναι σύμμετρο μὲ τὸν ἀγῶνα ποῦ ἡμπορεῖ νὰ διεξογάγῃ ἡ ὑπαρξὴ ἐναντίον τῆς λήθης. Θὰ πρέπει νὰ προσέξωμε ὅτι ὁ Heidegger, ὅπως καὶ ὁ Husserl, δὲν μιλοῦν γιὰ μιὰ ἐξ ὑπαρχῆς δημιουργία τοῦ ὄντος συντελουμένη ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικὴ ἐνεργητικότητα. Λένε μόνον, ὅτι δυνάμει τῆς ἐνεργητικότητος τοῦ ὑποκειμένου ἀποκαλύπτεται καὶ φαίνεται τὸ ὄν. Γι' αὐτὸ θὰ ἦταν σφάλμα νὰ ταυτίσωμε τὸ φαινομενολογικὸ καὶ ὑπαρξιακὸ ἰδεαλισμὸ πρὸς τὴν ἰδεοκρατία ὅπως τὴν εἶχε ἀναπτύξει ἡ γερμανικὴ μετακαντιανὴ φιλοσοφία.

IV. Ἡ ΜΕΡΙΜΝΑ ΟΝΤΟΛΟΓΙΚΟ ΘΕΜΕΛΙΟ ΤΗΣ ΥΠΟΣΤΑΣΕΩΣ

Θὰ προσπαθήσωμε τώρα νὰ ἐκτιμήσωμε τίς ὄντολογικὲς ἀκολουθίες ὅσες προκύπτουν ἀπὸ τὴν ὑπαρξιακὴ ἀνάλυση. Θέμα τῶν ἀναλύσεών μας ἦταν ἡ ὑπόστασις ποῦ ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ἄλλα ὄντα τῆς ἐγκόσμιας περιοχῆς, ἐπειδὴ ἀνήκει σὲ ἕνα ἐγώ, κατανοεῖ τὸ εἶναι της καὶ ἐνδιαφέρεται γι' αὐτὸ. Ἐχει ἀκόμα τὸ χαρακτηριστικὸ ὅτι διαρκῶς «ἐξίσταται», βγαίνει ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν της πρὸς τὸν κόσμον καὶ πρὸς τοὺς συνανθρώπους της. Προχωρεῖ πάντα ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν της θέλοντας νὰ πλησιάσῃ πρὸς κάτι ἄλλο. Ἐχει μιὰ τάση ἢ ὑπόστασις πρὸς τὴν πλησίαση, πρὸς τὸν ἐκμηδενισμὸ τῶν ἀποστάσεων, θέλει νὰ εἶναι παντοῦ. Εἶδαμε ἀκόμη ὅτι, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀποφασιστικότητά της, ἄλλοτε μένει στὴν κατάπτωση καὶ στὸ μὴ αὐθεντικὸ ὑπαρκτικὸν τρόπο καὶ ἄλλοτε, δταν ἐμπραγματώσῃ τίς δικές της ὑπαρξιακὲς δυνατότητες, ὑψώνεται στὸ ἀξίωμα τῆς γνησιότητος καὶ αὐθεντικότητος. Καιρὸς τώρα εἶναι νὰ ζητήσωμε τὴν ἐρμηνεία τοῦ συνόλου τῶν δεδομένων ποῦ ἀπεκάλυψαν οἱ ἀναλυτικὲς μας περιγραφές. Ζητοῦμε τὸ θεμελιώδη ὑπαρξιακὸ χαρακτηρὸ τῆς ὑποστάσεως, αὐτὸν ποῦ κάνει δυνατὸν ὥστε νὰ ἐμφανίζεται ἡ ὑπόστασις ὡς ὀλοκληρωμένο σύνολο. Ποιὸ εἶναι τὸ θεμελιώδες νόημα ποῦ κάνει νοητὴ τὴν ὑπόστασις στὴν ὀλοκληρωμένη της κατασκευή; Στὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπαντᾷ ὁ Heidegger λέγοντας ὅτι τὸ ζητούμενον βασικὸ χαρακτηριστικὸν εἶναι ἡ *μέριμνα*. Ἡ οὐσία τῆς ὑποστάσεως εἶναι μέριμνα, ὁ ἄνθρωπος κατὰ βάθος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μέριμνα. Ἐπειδὴ κατὰ βάθος ὁ ἄνθρωπος εἶναι μέριμνα, βλέπει πάντοτε πέρα ἀπὸ τὴ δεδομένη στιγμή, «ἔχει προτρέξει πέρα ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ εὐρίσκεται ὁ ἑαυτὸς του». Αὐτὸ τὸ προδρομικὸ ξεπέραςμα τῆς ὑποστάσεως τὸ ὀνομάζει ὁ Heidegger μέριμνα. Δὲν εἶναι

μιά αναδίπλωση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ ἀπομόνωση ἀπὸ τὸν κόσμο. Ἀντίθετα ἀγκαλιάζει τὸ φαινόμενο τῆς μερίμνης ὅλη τὴν ἐγκόσμια περιοχή καὶ τοὺς συνανθρώπους, ἀναλογίζεται ὅλες τὶς δυνατότητες, ἀκόμη καὶ τὴν ἀναπόφευκτη καὶ τελευταία. Εἶναι ἡ μέριμνα προϋπόθεση γιὰ νὰ φθάσωμε στὴν ὑψίστη ἐλευθερία, αὐτὴ ποὺ ἀποκτᾶται μὲ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ θανάτου. Κάθε πρακτικὴ καὶ θεωρητικὴ ἐνσρηγτικότητα θεμελιώνεται στὴ μέριμνα. Μόνο ὅταν ἡ μέριμνα διατρέξῃ καὶ ἐκτιμῆσῃ σωστὰ ὅλες τὶς δυνατότητες, ὅπως εἶναι δεδομένες μέσα στὴν ἐγκόσμια περιοχή, ἢ μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς κεκαθαρμένη. Ἐπάνω σ' αὐτὴ στηρίζεται κάθε ἐπιθυμία, βούληση καὶ ὁρμὴ γιὰ τὴ ζωὴ, ἡ κοσμομέριμνα καὶ ἡ ἀνθρωπομέριμνα. Εἶναι τὸ «ὄντολογικῶς πρότερον» συγκριτικὰ μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ φαινόμενα, ἡ ἀπαραίτητη θεμελιωτικὴ ἀρχὴ γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς ὑποστάσεως.

Ὁ Heidegger γιὰ νὰ ἐπαληθεύσῃ τὴν ἐρμηνεία τῆς ὑπάρξεως ὡς μερίμνης παραθέτει στὸ βιβλίο του «Εἶναι καὶ χρόνος» τὸν ἀκόλουθο μῦθο τοῦ Ὑγίνου:

*Cura cum fluviam transiret, videt cretosum
[lutum
sustulitque cogitabunda atque coepit fingere.
Dum deliberat quid iam fecisset, jovis inter-
[venit
rogat eum Cura ut det illi spiritum, et facile
[impetrat.
Cui cum vellet Cura nomen ex sese ipsa im-
[ponere,
Jovis prohibuit suumque nomen ei dandum
[esset dictit
Dum Cura et Jovis disceptant, Tellus surrexit
[simul
suumque nomen esse volt cui corpus praebue-
[rit suum.
Sumpserunt Satarnum iudicem, is sic aecus
[iudicat:
«Tu Jovis quia spiritum dedisti, in morte spi-
[ritum
tuque Tellus, quia dedisti corpus, corpus re-
[cipito.
Cura enim quia prima finxit, teneat quam-
[diu vixerit.
Sed quae nunc de nomine eius vobis contro-
[versia est,
homo vocetar, quia videtur esse factus ex humo*

Ὅταν ἐπερνοῦσε ἡ Μέριμνα ἓνα ποτάμι, βλέπει γύψινο πηλό. Τὸν ἐπῆρε καὶ μὲ περίσκεψη ἄρχισε νὰ τὸν μορφοποιῇ. Ἐνῶ μελετᾶ τί εἶχε πιά πλάσει παρεμβαίνει ὁ Ζεὺς. Τὸν παρακαλεῖ ἡ Μέριμνα νὰ δώσῃ εἰς ἐκεῖνο (τὸ πλάσμα τῆς) πνοὴ καὶ εὐκολα τὸ ἐπιτυγχάνει. Ὅταν ὁμοῦς ἤθελε ἡ Μέριμνα νὰ τὸ ὀνομάσῃ μὲ τὸ ὄνομα τὸ δικό της τὴν ἠμπόδισε ὁ Ζεὺς καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι πρέπει νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸ τὸ δικό του (δηλ. τοῦ Διὸς) ὄνομα. Ἐνῶ ἡ Μέριμνα καὶ ὁ Ζεὺς

ἐρίζουν ἐσηκώθη ἡ Γῆ καὶ ἀμέσως θέλει νὰ δοθῇ τὸ δικό της ὄνομα στὸ πλάσμα στὸ ὁποῖο ἔδωκε μέρος ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς. Ἐπῆραν τὸν Κρόνο διαιτητὴ καὶ αὐτὸς ἔτσι ὡς δίκαιος κριτῆς δικάζει: Σὺ Ζεῦ, ἐπειδὴ τοῦ ἔδωκες τὴν πνοή, κατὰ τὸ θάνατό του τὴν πνοή, καὶ σὺ Γῆ, ἐπειδὴ τοῦ ἔδωκες τὸ σῶμα, τὸ σῶμα θὰ πάρῃς πίσω. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἡ Μέριμνα πρώτη τὸ ἐπλάσε, ἄς τὸ κατέχη ὅσον καιρὸ τοῦτο ζῆ. Σχετικὰ μὲ τὴν ἀμφισβήτηση ποὺ ἀναφέρεται στὴν ὀνομασία του, ἄς ὀνομασθῇ homo (ἄνθρωπος γήινος), ἐπειδὴ φανερό εἶναι ὅτι ἐπλάσθη ἀπὸ humus (γῆ).

Καὶ ἡ προενοιολογικὴ λοιπὸν μυθικὴ ἀντίληψη ἐπιβεβαιώνει, κατὰ τὸν Heidegger, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνθρωπίνης, ὑποστάσεως εἶναι ἡ μέριμνα καὶ ὅτι ὅσο ζῆ ὁ ἄνθρωπος εἶναι καταδικασμένος νὰ στέκεται κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῆς. Τὸ τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος τὸ δικάζει, σύμφωνα μὲ τὸ λατινικὸ μῦθο, ὁ Κρόνος. Τοῦτο εἶναι μιὰ ἐνδειξη ποὺ προαναγγέλλει ὅτι τὸ ἔσχατο νόημα ἢ ἀνθρώπινη ὑπόσταση δὲν τὸ ἀντλεῖ ἀπὸ τὴ μέριμνα, ἀλλὰ ἀπὸ κάποια αὐθεντία ποὺ στέκεται πῶς ψηλὰ καὶ ἀπὸ τὴ μέριμνα. Μιὰ τέτια ὑψίστη ἀρμοδιότητα μᾶς λέει ὁ μῦθος ὅτι εἶναι ὁ Κρόνος. Δὲν χρειάζεται νὰ ἔχη κανεὶς μεγάλη διορατικότητα γιὰ νὰ διακρίνῃ ὅτι πίσω ἀπὸ τὸν Κρόνο συμβολίζεται ὁ χρόνος. Ὅστε ἢμποροῦμε ἐξηγώντας τὸν μῦθο νὰ σκεφθοῦμε ὅτι τὸ ἔσχατο δὲν εἶναι ἡ μέριμνα. Ἐκεῖνο ποὺ στέκεται πῶς ψηλότερα καὶ ἀπὸ αὐτὴ ὡς ἔσχατο καὶ μὴ ἐπιδεχόμενο ἀναγωγή εἶναι ἡ χρονικότητα. Ἄς ἴδοῦμε πῶς ἐπαληθεύεται ἡ ἐπάνω στὸ μῦθο στηριγμένη εἰκασία μας.

V. Ἡ ἐπάνω στὴ χρονικότητα θεμελίωση τῆς μερίμνης

Μέριμνα καὶ χρονικότητα. Ἡ ἔως τῶρα ἀναγωγικὴ μας πορεία ἀπεκάλυψε ὅτι ἡ μέριμνα ἀποτελεῖ τὸ εἶναι τῆς ὑποστάσεως. Ἀξίζει ὁμοῦς νὰ θεωρηθῇ ἡ μέριμνα τὸ ἔσχατό μας ἀναλυτικὸ εὖρημα ποὺ ἢμπορεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ μὲ ἐπάρκεια τὸ εἶναι τῆς ὑποστάσεως ἢ μήπως χρειάζεται νὰ προωθῶμε τὴν ἐρευνά μας πέρα ἀπ' αὐτὴ;

Εἶπαμε ὅτι μέριμνα εἶναι νὰ προτρέξῃ ἢ ὑπαρξῇ ἐμπρὸς ἀπὸ τὸν ἑαυτό της, νὰ ξεπερνᾷ τὸν ἑαυτό της πραγματοποιώντας ἓνα εἶδος ἐκστάσεως πέραν ἀπὸ τὴ δεδομένη κατάσταση καὶ στιγμῆ. Γιὰ νὰ ἢμπορῇ ὁμοῦς νὰ ὑπαρξῇ μιὰ τέτια προχώρηση, αὐτονόητο εἶναι ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρξῃ ἡ χρονικὴ διάσταση ποὺ λέγεται μέλλον. Ὅποιαδήποτε ἐμφάνιση τῆς μερίμνης παρουσιάζεται ὡς ἐνέργεια ποὺ ἀναφέρεται σὲ κείνο ποὺ θὰ ἔλθῃ, στὸ μέλλον. Μέριμνα εἶναι ἡ ἀντιμετώπιση ἐνός μέλλοντος. Ἄν δὲν ὑπάρξῃ κάποιος ὀρίζοντας ποὺ νὰ ἐμφανίζεται ὡς μέλλον, δὲν ἔχει κανένα νόημα ἢ μέριμνα. Ὅστε ἡ προϋπόθεση γιὰ νὰ ὑπάρ-

ξη ἢ μέριμνα, εἶναι τὸ μέλλον ἢ γενικώτερα ὁ χρόνος. Γιὰ νὰ ἐμπραγματώσῃ ἢ μέριμνα τὸν ἑαυτὸ της χρειάζεται χρονικότητα. Ἔτσι δείχνεται ὅτι ὁ χρόνος ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς μερίμνης καὶ γενικώτερα τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴ διαπίστωση ποὺ ὕψωσε τὴ χρονικότητα σὲ πρωταρχικὸ θεμέλιο τῆς ὑποστάσεως, συνακόλουθο εἶναι νὰ προχωρήσωμε σὲ μιὰ ἀναλυτικὴ περιγραφή ἀνώτερου βαθμοῦ. Τὸ θέμα μας θὰ εἶναι ἡ ἐπάνω στὴ χρονικότητα θεμελιωμένη ὑπαρξιακὴ ἀνάλυση. Ὅλα τὰ ἀναλυτικὰ εὐρήματα, ὅσα ἔχουν γίνει φανερά στὴν πρώτη ἀνάλυση, θὰ θεωρηθοῦν τώρα πιά μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς χρονικότητας. Στὸν περιορισμένο χῶρο τῆς μελέτης μας εἶναι ἀδύνατο νὰ παρακολουθήσωμε τὴ νέα ἀναλυτικὴ ἐπεξεργασία ποὺ γίνεται μὲ νέο κριτήριον. Σχετικὰ μὲ τὰ συμπεράσματά της σημειώνομε ὅτι ἡ νέα ἀνάλυση δείχνει τὴ θεμελίωση τῆς ἐπαίσθησεως, τῆς κατανοήσεως, τοῦ λόγου καὶ πτώσεως ἐπάνω στὴ χρονικότητα. Ἡ κατανόηση ἔχει στόχο τῆς πάντοτε κάτι ποὺ εἶναι δυνατό στὸ μέλλον, προσδιοριζόμενη συνάμα ἀπὸ τὸ παρὸν καὶ τὸ παρελθόν. Ἡ προενοσιολογικὴ θυμικὴ ἐνημέρωση, ἡ ἐπαίσθησις, εἶναι κάτι ποὺ ἐμπραγματώνεται, ἐπειδὴ πιά ἡ ὑπόστασις ἔχει κάπου ὑπάρξει, ὁ ὀρίζοντάς της εἶναι τὸ παρελθόν. Ἡ πτώσις εἶναι νοητὴ μόνο ὡς ἀντιμετώπιση ἑνὸς παρόντος ποὺ μᾶς κρατεῖ δεσμευμένους μέσα στὴν ἐγκόσμια περιοχὴ. Ἐπίσης καὶ ὁ λόγος ἀναφέρεται στὸ παρὸν ἀφοῦ ὁ προορισμὸς του εἶναι νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ ἐκεῖνο ποὺ ἀντικρύζομε, προϋποθέτει ἀντιμετώπιση «τοῦ λεγομένου». Δείχνεται μὲ ὅλα αὐτὰ, ὅτι ὁ σχεδιασμὸς καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῆς περιοχῆς τῶν πραγμάτων καὶ τῶν συνανθρώπων ἔχουν τὴ ρίζα τῶν ἐμπραγματώσεών τους κατὰ δεύτερο λόγο στὴ μέριμνα καὶ κατὰ πρῶτο στὴ χρονικότητα. Ἀκόμη καὶ ὁ ἐγκόσμιος χῶρος πρέπει νὰ θεωρηθῇ θεμελιωμένος ἐπάνω στὴ χρονικότητα. Εἶχαμε τὴν εὐκαιρίαν νὰ σημειώσωμε στὰ προηγούμενα, ὅτι ὁ χῶρος εἶναι σύνολο ταξιθετήσεων σὲ ἕνα συνεχές καὶ ὅτι ἡ ταξιθέτησις αὐτὴ γίνεται ἀπὸ τὴν ὑπόστασις ποὺ μεριμνᾷ γιὰ τὴ συγκράτησίν της μέσα στὴν ἐγκόσμια περιοχὴ. Ἡ ὑπόστασις κινήμενη ἀπὸ τὴ μέριμνα συσχετίζει τὸ ἕνα ἀντικείμενο μὲ τὸ ἄλλο, τὰ φέρνει σὲ μιὰ σύνδεση καὶ συμπληρώσιον, σὲ μιὰ ἀλληλοπαρουσίαση δυνάμει τῶν τοπικῶν σχέσεων. Ἐπειδὴ ὁμοίως πίσω ἀπὸ τὴ μέριμνα στέκεται ἡ χρονικότητα, εἶναι αὐταπόδεικτο ὅτι ἐπάνω σ' αὐτὴ θεμελιώνεται καὶ ἡ τοπικὴ τάξις. Καὶ γενικὰ δείχνεται, ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῆς ὑπάρξεως στὸν ἀύθεντικὸ τῆς ὑπαρξιακοῦ τρόπου εἶναι δυνατὴ μόνο, ἂν χρησιμοποιηθῇ ὡς ἐξηγητικὴ ἀρχὴ ὁ χρόνος. Μόνο μιὰ τέτια ἐρμηνεία εἶναι ἱκανὴ νὰ κάμῃ ὄρατὴ τὴν ὀλοκλήρωσις τῆς ὑπάρξεως ποὺ ἐπισυμβαίνει μὲ τὸ θάνατο, θεωρημένο ὡς ὑψίστη

καὶ μοναδικὴ ὑπαρξιακὴ δυνατότητα, καθὼς καὶ ὡς τέρμα ὄλων τῶν δυνατοτήτων. Πέραν ἀπὸ τὸ θάνατο σταματᾷ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ κάθε δυνατότητα, κλείνεται καὶ ὀλοκληρώνεται ἡ ἱστορία μας ὡς ὑπάρξεων. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα χρονικὸ ὄν ποὺ κινεῖται ἐπάνω στὴ χρονικὴ γραμμὴ ποὺ ἀρχίζει μὲ τὴ γέννησίν του καὶ τελειώνει μὲ τὸ θάνατό του.

Ἡ ὄντολογικὴ σημασία τῆς θεωρήσεως τοῦ χρόνου. Ἡ ἔκθεσις τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ὑπαρξιακῆς ἀναλυτικῆς δὲν πρέπει νὰ ἐπισκοπίσῃ τὸν κύριον σκοπὸ τῶν διερευνήσεών μας. Τὸ ἀρχικὸ πρόβλημα εἶναι ἡ ἐπεξεργασία καὶ ὁ διασαφηνισμὸς τοῦ νοήματος τοῦ ὄντος στὸ σύνολό του. Ἄν ἐπροχωρήσαμε στὴν ὑπαρξιακὴ ἀναλυτικὴ, τοῦτο ἔγινε, ἐπειδὴ ἐθεωρήσαμε τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξὴ ὡς πεδίο ἐρευνῶν ποὺ εὐνοεῖ καὶ εὐκολύνει τὴν ὄντολογικὴν διερεύνησιν. Θελήσαμε νὰ ἐξακριβώσωμε τὴν ὄντολογικὴ ὕψιν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, γιὰ νὰ συναγάγωμε συμπεράσματα σχετικὰ μὲ τὴν ὕψιν τοῦ εἶναι γενικά. Ἄς μὴ λησμονᾶμε, ὅτι ἡ ἐξακρίβωσις τῆς ὕψιν τοῦ εἶναι, δηλαδὴ τὸ παμπάλαιον ἐρώτημα «τί τὸ ὄν» ἀποτελεῖ τὸ κύριον θέμα μας. Οἱ ἕως τώρα ἀναλύσεις μᾶς ἔδειξαν τὴν ὄντολογικὴ κατασκευὴ τοῦ ὄντος ποὺ λέγεται ἄνθρωπος. Ἐνα ὄν ποὺ ὑπάρχει ὡς ἂν τὸν ἄνθρωπο παρουσιάζει ὡς ὄντολογικὸν τὸ νόημα σὲ πρῶτον βαθμὸν τὴ μέριμνα καὶ σὲ δεύτερον τὴ χρονικότητα. Ἐπειδὴ τὸ τελευταῖον καὶ ἀνώτατον εὐρημα τῶν ἀναλύσεών μας εἶναι ἡ χρονικότητα, θὰ πρέπη, ἂν θέλωμε νὰ μάθωμε κάτι γιὰ τὴν ὕψιν τοῦ εἶναι γενικά, νὰ μελετήσωμε τί εἶναι καὶ πῶς ὑπάρχει ἡ χρονικότητα. Πρέπει δηλαδὴ νὰ προχωρήσωμε στὴ διερεύνησιν τοῦ χρόνου. Ὁ Heidegger εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐρευνητὰς ποὺ μὲ ἐπιμονὴ ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν διεκρίνωσιν τοῦ προβλήματος τῆς χρονικότητας. Δὲν χρειάζεται νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ παρακολούθησις τῆς ἐρένης του προϋποθέτει ἐνημέρωσις σχετικὰ μὲ τὴν ἀντιλήψεις ποὺ εἶχε ἀναπτύξει ἐπάνω στὸ ἴδιον θέμα ὁ διδάσκαλός του ὁ Husserl.

Ἡ πρωταρχικὴ χρονικότητα.— Ὁ Heidegger δὲν παίρνει τὸ χρόνο ὡς κάτι τὸ μονοσημαντὸ ἀλλὰ διακρίνει τὴν ἀκόλουθον τρεῖς ποικιλίας :

1ον Τὸν πρωταρχικὸν χρόνον ποὺ ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον γιὰ νὰ ὑπάρξουν τὰ ἐπόμενα δύο εἶδη καὶ εἶναι ὀλοκληρωτικὰ ποιοτικὸς.

2ον Τὸν κοσμολογικὸν χρόνον ποὺ ἂν καὶ ὑπόκειται σὲ μέτρησιν, δὲν ἔχει χάσει τὴν ποιοτικὴν ἀπόχρωσιν.

3ον Τὸν δημῶδη χρόνον ποὺ ζῆ ἢ μὴ κατὰ ἀύθεντικὸν τρόπο ὑπάρχουσα ὑπόστασις. Αὐτὸς εἶναι ὁ χρόνος, ὅπως τὸν ἀντιλαμβάνεται ὁ ἄνθρωπος στὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ εἶναι ὀλοκληρωτικὰ ποσοτικὸς χωρὶς ποιοτικὴν ἀπόχρωσιν.

Ὡς τέταρτον εἶδος θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀπαριθμηθῇ καὶ ὁ ἱστορικὸς ὑπαρξιακὸς χρό-

νος, ἀλλὰ ἓνας τέτιος ξεχωρισμός εἶναι περιττός, ἐπειδὴ τὸ εἶδος τοῦτο συμπίπτει μὲ τὸ πρῶτο. Ὅλες οἱ μνημονευθεῖσες ποικιλίες ἔχουν κοινὸ τοὺς γνώρισμα ὅτι παρουσιάζουν τρεῖς διαστάσεις ἢ καλύτερα ἑκστάσεις, παρελθόν, παρὸν καὶ μέλλον. Ἡ διαφορὰ ἔγκειται στὴν ἔμφαση ποὺ κάθε φορά δίδεται σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἑκστάσεις, στὸ βαθμὸ τῆς ἐνότητός τους καὶ στὴν ὄντολογικὴ τους προτεραιότητα.

Ἡ πρωταρχικὴ χρονικότητα καθορίζεται ἀπὸ τὸ φιλόσοφὸ μας ὡς κάτι τὸ «καθαυτὸ ἑκστατικόν», κάτι ποὺ συγκροτεῖται δυνάμει κάποιας διαρκοῦς ἑκστάσεως, κάποιας διαρκοῦς διασποράς. Ἡ χρονικότητα ποτὲ δὲν εἶναι στὸ ἴδιο σημεῖο, διαρκῶς σημειώνεται «ἐξοδος ἐξ ἑαυτοῦ» πρὸς κάτι ἄλλο. Οἱ ἑκστάσεις τοῦ χρόνου εἶναι τὸ παρελθόν, παρὸν καὶ μέλλον. Αὐτὲς θὰ ἐννοηθοῦν ὡσάν ἓνα εἶδος ὄντολογικῶν ἀπορροῶν ἀπὸ μιὰν ἀρχικὴ ἐνότητα. Γιατὶ παρ' ὅλον ὅτι ὁ χρόνος εἶναι κάτι τὸ καθαυτὸ ἑκστατικόν, κάτι ποὺ διασπείρει τὸν ἑαυτό του, ἀποτελεῖ ὅμως καὶ ταυτότητα. Εἶναι μιὰ διασπορὰ θεμελιωμένη μέσα σὲ ἐνότητα. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Heidegger σκέπτεται διαλεκτικὰ θέλοντας νὰ ἐπιζητήσει δύο ἀντιθέσεις, διασπορὰ καὶ ἐνότητα. Ἐχοντας ὑπ' ὄψει τὴ διαλεκτικότητα ποὺ ἐσημειώσαμε, διαπιστώνομε ὅτι ὁ χρόνος δὲν ὑπάρχει ὅπως ἓνα ὑλικὸ ἀντικείμενο. Ὁ χρόνος ὀντοποιεῖται μὲ μιὰ διαρκῆ διασπορὰ μέσα σὲ μιὰ ἐνότητα. Δὲν ἠμποροῦμε λοιπὸν νὰ εἰποῦμε «ὁ χρόνος ὑπάρχει», ἀλλὰ ἡ σωστὴ ἔκφραση εἶναι «ὁ χρόνος χρονοῦται» κινούμενος μαζί μὲ τὴν ὑπόσταση καὶ ἐνοποιώντας την. Οἱ ἐπὶ μέρους ἑκστάσεις, ἢ *distentio animi* ὅπως εἶπε ὁ Αὐγουστίνος, τείνουν νὰ ἀλλοτριωθοῦν. Τὸ παρελθόν τείνει νὰ ξεχωρίσῃ ἀπὸ τὸ παρὸν καὶ μέλλον καὶ τὴν ἴδια τάση παρουσιάζουν καὶ οἱ ἄλλες δύο ἑκστάσεις. Ὁ πρωταρχικὸς χρόνος καταλύοντας τὴν ἀλλοτριότητα ἰδρύει τὴν ἐνότητα τῶν χρονικῶν ἑκστάσεων, ἐπανάγει σὲ συμφιλιωμένη ἐνότητα τὴν παρελθούσα καὶ μέλλουσα χρονικότητα κάνοντας ἔτσι δυνατὴ τὴν κατ' αὐθεντικὸν τρόπο ἀντιμετώπιση τοῦ παρόντος. Ἡ ἐνέργεια τοῦ πρωταρχικοῦ χρόνου δίνει τὴ λύση στὴν ἀπορία τοῦ Proust ποὺ διαποροῦσε πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ξαναυρίσκωμε τὸν ἑαυτό μας ἔπειτα ἀπὸ τὴ διακοπὴ τῆς συνειδησιακῆς συνοχῆς πῶς φέρνει π. χ. ὁ ὕπνος.

Σὲ ποιά ὅμως ἀπὸ τὶς τρεῖς ἑκστάσεις πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ ὁ δυναμογόνος παράγοντας τῆς ἐνότητος; Ἡ ἀπόκριση εἶναι ὅτι τέτιος παράγοντας πρέπει νὰ θεωρηθῇ τὸ μέλλον. Ὁ πρωταρχικὸς χρόνος χρονοῦται μέσα στὸ μέλλον καὶ ἀπὸ τὸ μέλλον, μὲ τὸν περιορισμὸ ὅτι δὲν λησμονεῖται οὔτε τὸ παρὸν οὔτε τὸ παρελθόν. Τὸ μέλλον δὲν παραλαμβάνει τὴν ὑπόσταση μέσα ἀπὸ ἓνα κενὸ καὶ ἀχρωμο παρὸν, καὶ μέσα στὸ μέλλον δὲν θὰ ἐμπραγματωθῇ μιὰ ἄλλη ὑπό-

σταση, μιὰ ἄλλη προσωπικότητα ξένη ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ. Ἀντίθετα, ἡ ἴδια ἢ προσωπικότητα θὰ φθάσῃ στὴν πληρότητα τοῦ ἑαυτοῦ της, θὰ ἠμπορέσῃ νὰ γίνῃ ὅ,τι ἦταν δυνατό νὰ γίνῃ. Μόνον ὅταν ἡ ὑπόσταση φθάσῃ στὴ συναίσθηση ὅτι κάτι τῆς λείπει, ὅτι κάτι ἔχει νὰ ἐπιτελέσῃ, εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ μιὰ ἐξόρμησις, μιὰ ἑκστασις πρὸς τὸ μέλλον. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ἔχωμε τὴ συναίσθηση ὅτι κάτι μᾶς λείπει, πρέπει νὰ ἔχωμε συνειδητοποιήσει τὴν κατάστασις μέσα στὴν ὁποία εὐρίσκομε νὰ εἶναι πιά τοποθετημένος ὁ ἑαυτός μας. Ὁ ἀναλογισμὸς τοῦ τί μᾶς λείπει εἶναι πραγματοποιήσιμος ἐπὶ τῆ βάσει μιᾶς διασκοπήσεως τοῦ παρελθόντος. Τὸ παρελθόν μᾶς λείπει τὸ τί ἔχομε ὑπάρξει καὶ ρίχνει πρὸς τὸ μέλλον τὸ τί πρέπει νὰ γίνωμε. Ἡ ἐμπραγματώσις ὅμως θὰ συντελεσθῇ, στὸ μέλλον. Τὸ τί πρέπει νὰ γίνωμε ἠμπορεῖ νὰ καθορισθῇ μὲ τὴν προσφυγὴ στὸ παρελθόν, ὅπως ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται παραδεδομένο μέσα στὸ παρὸν. Μιὰ τέτια ἐνατένισις τοῦ παρελθόντος μέσα ἀπὸ τὸ παρὸν, θεμελιωμένη στὴ συναίσθησις ἑνὸς ὑστερήματος ποὺ πρέπει νὰ ἀναπληρωθῇ, στὸ μέλλον, μᾶς κάνει νὰ αἰσθανθοῦμε ὅλες τὶς δεσμεύσεις καὶ ὅλη τὴν ἐνοχίαν ποὺ μᾶς κληροδοτοῦν οἱ περασμένοι καιροί. Παίρνοντας ἐπάνω τῆς ἢ ὑπόστασις τὸ παρελθόν τῆς μὲ γνήσια ἀντιμετώπιση, ἐρχεται μελλοντικὰ στὴν ἐμπραγματώσις τῶν δικῶν τῆς δυνατότητων, δηλαδὴ τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ της. Μόνον μιὰ τέτια συνέχεια καὶ πίστις δίνει τὸ δικαίωμα στὴν ὑπόστασις νὰ εἰπῇ ὅτι ἐπραγματοποίησε τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό της.

Μελετώντας τὴν ἐνεργητικότητα δυνάμει τῆς ὁποίας ἡ ὑπόστασις ἐμπραγματώνεται, χωρὶς νὰ πέφτῃ στὴν ἀμνημοσύνη καὶ τὴ διάσπαση, βλέπομε ὅτι φτάνει στὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, ἐπειδὴ ὑπάρχει μιὰ ἐνοποιητικὴ ἀρχή, ἢ πρωταρχικὴ χρονικότητα. Ἐχομε πιά τὸ δικαίωμα νὰ εἰποῦμε ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ βάση τῆς ὑποστάσεως εἶναι ἡ χρονικότητα, ἐννοημένη ὡς πρώτη ἀρχή ποὺ κάνει δυνατό νὰ ὑπάρξῃ ἓνα ὄν ὡσάν τὸν ἄνθρωπο. Αὐτὴ εἶναι ποὺ διαμορφώνει καὶ πλαστουρεῖ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Σὲ νεώτερες ἐρευνῆς τοῦ ὁ Heidegger τείνει νὰ ταυτίσῃ τὴ χρονικότητα μὲ τὸν ὑπαρξιακὸ πυρήνα τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴν ὑπαρξὴ ἐννοημένη ὅχι ὡς ἐμπειρικὸ ψυχολογικὸ ἐγὼ ἀλλὰ ὡς ὄντολογικὴ μονάδα, ὡς «ἐαυτότητα». Οἱ ὄντολογικὲς μονάδες ἔτσι γίνονται χρονικὲς, δὲν πλαστουρεῖ πιά ἡ ψυχὴ τὸ χρόνο ὅπως ἔλεγε ὁ Ἀριστοτέλης, ἀλλὰ ὁ χρόνος πλαστουρεῖ τὴν ψυχὴ. Ἀναλύοντας ὁ Heidegger καὶ ἐρμηνεύοντας τὶς στὸ χρόνο ἀναφερόμενες ἀντιλήψεις τοῦ Kant τείνει νὰ ταυτίσῃ τὸ χρόνο μὲ τὴ ὑπερβατικὴ φαντασία. Εἶναι κατὰ τὸν Heidegger ἡ ὑπερβατικὴ φαντασία ἢ πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀναπηδᾷ διαρκῶς ἢ ἀτελεύτητη διαδοχικὴ σειρά τῶν χρονικῶν στιγμῶν, τῶν «νῦν». Δημιουργεῖ θεωρημένη ὡς καθαρὰ

αὐτοπάθεια τὸν χρονικὸν ὀρίζοντα μέσα στὸν ὁποῖον ἐμφανίζονται τὰ ὄντα. Πάντοτε ὁμως πρόκειται γιὰ μιὰ πεπερασμένη χρονικότητα ποὺ χρονοῦται καὶ καταλύεται μαζί με τὴν ὑπόσταση. Τόσο ἡ ὑπόσταση ὅσο καὶ ἡ πρωταρχικὴ χρονικότητα πρέπει νὰ ἐννοηθοῦν μετὰ τὴν προοπτικὴ τῆς περατότητας καὶ τῆς ποιότητας. Ἡ πρωταρχικὴ χρονικότητα εἶναι ποιοτικὰ καθωρισμένος καὶ πεπερασμένος ὑπαρξιακὸς χρόνος.

Ὁ κοσμολογικὸς χρόνος.— Πῶς ὁμως παράγεται ὁ κοσμολογικὸς χρόνος ἀπὸ τὸν πρωταρχικό; Τοῦτο συμβαίνει, ἐπειδὴ ἡ ὑπαρξὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ κρατηθῆ στὸν αὐθεντικὸ ὑπαρξιακὸ τρόπο. Εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀναπτύξωμε καὶ στὰ προηγούμενα, ὅτι ἡ ὑπαρξὴ ξεπέφτει ἀπὸ ἐπίπεδο τῆς ἀπρόσωπης ομάδας. Στὴν κατάστασι αὕτη ἡ ὑπόστασι δὲν εἶναι σὲ θέσι νὰ κατανοῆ τίς δικές τῆς δυνατότητες καὶ γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸ ἀντίκρουσμα τῆς ὑψίστης δυνατότητας δηλ. τοῦ θανάτου, φεύγοντας πέφτει στὴν ἐγκόσμια περιοχὴ. Ἡ στὴν κατάστασι τῆς πτώσεως εὐρισκομένη ὑπόστασι ἀναγκάζεται ἀπὸ τὴ μέριμνα νὰ ἀντιμετωπίζη τὰ ἐγκόσμια πράγματα καὶ τοὺς συνανθρώπους ὡς κάτι τὸ ὀριστικὰ δεδομένο. Ἀναγκάζεται νὰ διατρίβῃ κεντὰ σ' αὐτὰ, προσπαθώντας νὰ συγκρατήσῃ τὸ εἶναι τῆς, σταθεροποιώντας ὅ,τι κατέχει καὶ ἐτοιμαζομένη νὰ ἀντικρύσῃ καθεὶ τὸ καινούργιο ποὺ θὰ ἐπισυμβῆ. Σχεδιάζοντας ὁ ἄνθρωπος τίς ἐνέργειές του ἀναγκάζεται νὰ διακρίνῃ πότε ἔγινε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, τί γίνεται τώρα, πότε θὰ συμβῆ αὐτὸ ἢ τὸ ἄλλο. Ἔτσι ἡ κοσμομέριμνα ἀναγκάζει τὴν ὑπόστασι νὰ διακρίνῃ ἓνα τώρα, ἓνα τότε, ἓνα ὅταν. Καὶ οἱ τρεῖς αὐτὲς ἐνδείξεις θὰ πάρουν τὰ ἀντίστοιχά τους, ἀνάλογα μετὰ τὴν πορεία τῶν γεγονότων τῆς ἐγκόσμιας περιοχῆς. Ἡ ὑπόστασι λέει «τώρα ποὺ ἀντικρύζω τοῦτο, θὰ κάμω τοῦτο» «ὅταν ἔγινε ἐκεῖνο, ἔγινε τὸ ἄλλο» «ὅταν θὰ συμβῆ τοῦτο, θὰ συμβῆ καὶ ἐκεῖνο». Ὡστε ὁ συγκεκριμένος προσδιορισμὸς τῶν χρονικῶν ἐνδείξεων θὰ γίνῃ ἀπ' ἔξω, μετὰ ἀφετηρία ὄχι τὴν ὑπαρξὴ ἀλλὰ τὴν ἐγκόσμια περιοχὴ. Ἀπ' αὐτὸ συμβαίνει ὥστε τὸ χρόνο νὰ τὸν εὐρίσκωμε ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας, στὴν πορεία τῶν συμβαμάτων καὶ περιστατικῶν τῆς ἐγκόσμιας περιοχῆς, μέσα στὴν ὁποία ζοῦμε μετὰ τοὺς συνανθρώπους. Κατ' αὐτὸ λοιπὸν τὸν τρόπο ἐμφανίζεται ἐμπρὸς μας ὁ κοσμολογικὸς χρόνος, ὡς κάτι ποὺ μᾶς δίδεται ἀπ' ἔξω καὶ ὡς κάτι ποὺ εἶναι κοινὸ γιὰ ὅλη τὴν ομάδα τῶν συνανθρώπων μας, ὁ κοινὸς καὶ δημοσιοποιημένος ἐπίσημος χρόνος.

Παρ' ὅλον ὅτι φαίνεται πῶς ὁ ἔτσι ἐννοημένος χρόνος ἔρχεται ἀπ' ἔξω, ἡ πρώτη του πηγὴ ἀνατρέχει στὴν πρωταρχικὴ χρονικότητα. Ἀπαραίτητη προϋπόθεσι γιὰ τὴ συγκρότησι τοῦ χρόνου εἶναι τὸ νὰ ἠμπορεῖ ἡ ὑπόστασι νὰ ἐκτελῆ ἐξορμήσεις πρὸς τίς τρεῖς χρονικὲς ἐκστάσεις. Ἐκεῖνο ποὺ

λείπει κατὰ τὴ χρόνωσι τοῦ κοσμολογικοῦ χρόνου εἶναι ἡ ἐπίγνωσι τῆς ἀρχικῆς προελεύσεως. Ἐπειδὴ ἡ ὑπόστασι εὐρίσκεται πεσμένη στὴν ἐγκόσμια περιοχὴ, φαντάζεται ὅτι παίρνει τὸ χρόνο ἀπ' ἐκεῖ. Παρ' ὅλη ὁμως τὴν ὑποβάθμισι ποὺ ὑφίσταται ὁ κοσμολογικὸς χρόνος δὲν ἔχει γίνῃ ἓνα ὁμογενὲς συνεχὲς ποὺ τὰ τμήματά του δὲν ἔχουν τὸ καθένα ξεχωριστὴ σημαντικότητα. Πάντοτε ὁ χρόνος εἶναι «χρόνος γιὰ νὰ γίνῃ, ἢ νὰ προληφθῆ, ἢ νὰ συγκρατηθῆ κάτι», πάντοτε ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ χρόνου συνδέεται μετὰ τὴν πρακτικὴ δραστηριότητα. Ἐπειδὴ κατὰ πρῶτο λόγο ἡ ἀνθρώπινη δραστηριότητα γιὰ νὰ ἐμπραγματωθῆ χρειάζεται φῶς καὶ θερμότητα, ἡ διαίρεσι τοῦ χρόνου σὲ ἡμέρα καὶ νύχτα διαφορίζει τὸ χρονικὸ συνεχὲς καὶ δίνει σὲ κάθε διαφορισμένο τμήμα διαφορικὴ ποιότητα καὶ σημαντικότητα. Γιὰ νὰ χαρακτηρισθῆ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς καταλληλότητάς του γιὰ τούτη ἢ ἐκεῖνη τὴν ἐνέργεια ὁ χρόνος, χρησιμοποιεῖται ὡς σημεῖο σταθερῆς ἀναφορᾶς ὁ ἥλιος ποὺ σκορπίζει φῶς καὶ θερμότητα. Ἀνάλογα μετὰ τὴν κίνησι τοῦ ἡλίου ταξιθετεῖται ὁ χρόνος σὲ ἡμέρα καὶ νύχτα, σὲ λεπτά, ὥρες, ἔτη καὶ αἰῶνες. Ὅλη αὕτη ἡ ταξιθέτησι γίνεται γιὰ νὰ γνωρίζωμε τὴν κατάλληλη γιὰ τούτη ἢ ἐκεῖνη τὴν ἐνέργεια στιγμὴ. Ἡ μέτρησι λοιπὸν τοῦ χρόνου εἶναι κάτι ποὺ μᾶς ἐπιβάλλει ἡ κοσμομέριμνα. Λογαριάζομε καὶ ἐκτιμοῦμε τὴν καταλληλότητα αὐτῆς ἢ ἐκεῖνης τῆς ὥρας καὶ γιὰ νὰ ἠμποροῦμε νὰ εἴμαστε ἀκοιβεῖς στοὺς ὑπολογισμοὺς μας, χωρὶς νὰ παρατηροῦμε τὴν ἡλιακὴ τροχιά, ἐπενοήσαμε τὰ ὀρολογιακὰ μηχανήματα. Ἐπειδὴ τὴ μέτρησι τοῦ χρόνου μᾶς τὴν ἐπιβάλλει ἡ κοσμομέριμνα, ὁ μετρητὸς κοσμολογικὸς χρόνος συνοδεύει πάντοτε τὰ γεγονότα ποὺ ἐπισυμβαίνουν στὴν ἐγκόσμια περιοχὴ. Βγαίνει ἔτσι ἀληθινὴ ἢ διαπίστωσι ὅτι ὁ χρόνος εἶναι ἐπαραίτητη προϋπόθεσι ἐκ τῶν προτέρων γιὰ νὰ ἐμφανισθοῦν τὰ ἐγκόσμια ὄντα καὶ περιστατικά. Ἐπειδὴ ὁ κοσμολογικὸς χρόνος ἀποτελεῖ προϋπόθεσι τῆς ἐμφανίσεως τῶν ἀντικειμενικῶν ὄντων τῆς ἐγκόσμιας περιοχῆς καὶ ἐπειδὴ ἡ συγκρότησι του ὡς ποσοῦ μετρητοῦ καὶ ἀριθμητοῦ γίνεται ἀπὸ τὴ μέριμνα, εἶναι φανερὸ ὅτι ἐμφανίζεται ὡς κάτι ποὺ εἶναι ταυτόχρονα καὶ ἀντικειμενικὸ καὶ ὑποκειμενικὸ. Σὲ τελευταία ἀνάλυσι ὁμως δὲν πηγάζει καὶ ὁ κοσμολογικὸς χρόνος ἀπὸ τὴν κοσμομέριμνα καὶ ἀνθρωπομέριμνα. Οἱ δύο αὐτὲς ὑποβαθμίσεις τῆς μερίμνης κάνουν μόνον νὰ λησμονῆται ἢ ἀπὸ τὴν πρωταρχικὴ χρονικότητα προέλευσι του.

Ἄν θελήσωμε τώρα νὰ ὑπογραμμίσωμε τὰ χαρακτηριστικά τοῦ κοσμολογικοῦ χρόνου θὰ εἴποῦμε ὅτι:

1ον Κατὰ τὴ συγκρότησι του τὸν κυριώτερο λόγο τὸν ἔχει τὸ παρελθόν. Ἀντιμετωπίζοντας ἢ μέσα στὴν ἐγκόσμια πε-

ριοχὴ πεσμένη ὑπόσταση τὴν πτώση τῆς κάνει δυνάμει τῆς μερίμνης τῆς νὰ συγκροτηθῆ τὸ συνεχές (continuum) τοῦ κοσμολογικὰ ἐννοημένου μετρητοῦ χρόνου. Ὁ κοσμολογικὸς χρόνος, ἂν καὶ συγκροτεῖται ἐν ὄψει τοῦ παρελθόντος, εἶναι δυνατόν νὰ προβάλλεται στὸ μέλλον.

2ον Ὁ κοσμολογικὸς χρόνος δὲν ἔχει χάσει κάθε ποιοτικὴ ἀπόχρωση, ὄντας πάντοτε χρόνος κατάλληλος γιὰ τούτη ἢ ἐκείνη τὴν ἐνέργεια. Ἐξ αἰτίας τῆς ποιοτικῆς του διαφορίσεως ταξιθετεῖται σὲ σειρά μέσα στὴν ὁποία διακρίνεται τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον ὡς στοιχεῖα προσιτὰ σὲ ταξιθέτηση, ἀρίθμηση καὶ μέτρηση. Ἐπειδὴ εἶναι μετρητὸς εἶναι καὶ πεπερασμένος.

3ον. Ὁ κοσμολογικὸς χρόνος δείχνεται ὡς κάτι ποῦ εἶναι σύγχρονα καὶ ὑποκειμενικὸ καὶ ἀντικειμενικὸ, ὡς κάτι ποῦ ἔχει τὴν πηγὴ του τόσο στὸν κόσμον ὅσο καὶ στὴν ὑποκειμενικότητα.

Ὁ δημῶδης χρόνος τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἡ τρίτη καὶ κατώτερη βαθμίδα τῆς χρονικότητας εἶναι κατὰ τὸν Heidegger ὁ χρόνος ὅπως τὸν ζῆ ἢ στὴν ἀπρόσωπη ὁμάδα ἐνσωματωμένη ὑπόσταση, ὅταν πιά ἔχη χάσει τὴν αὐτοτέλειά της. Ἡ ὀλοκληρωτικὰ ξεπεσμένη ὑπόσταση λησμονεῖ τὴν ὑψίστη καὶ ἐσχάτη δυνατότητα, τὸ θάνατο. Χάνοντας τὸ ἀντίκρουσμα τοῦ θανάτου, φέρνει ἐμπρός της τὸ χρόνο ὡς ἅν μιὰ σειρά διαδοχικῶν στιγμῶν ποῦ δὲν ἔχει τέρμα. Ἐτοὶ ὑπερισχύει τελειωτικὰ ὁ ποσοτικὸς χαρακτήρας τοῦ χρόνου. Ἡ ὑπόσταση ποῦ ζῆ μὲ τὴν νοοτροπία τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἐπειδὴ δὲν σκέπτεται τὸ τέρμα, φαντάζεται ὅτι ἔχει πάντοτε καιρὸ, πρὶν ἔλθῃ τὸ τέλος. Τὸ χρόνο τὸν βλέπει ὡς ἅν μιὰ ἄπειρη ποσότητα ἀπὸ τὴν ὁποία ἔχει κι' αὐτὴ κάτι νὰ ἀρπάξῃ. Ἐπειδὴ πάλι ἡ δημῶδης ὑπόσταση ζῆ μέσα στὴ λήθη τοῦ ἑαυτοῦ τῆς ἀφημένη σὲ δυνατότητες τῆς στιγμῆς, ὁ δημῶδης χρόνος συγκροτεῖται μὲ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς στιγμῆς. Ἡ κυριαρχοῦσα διάσταση εἶναι τὸ παρόν. Ἡ χρονικὴ ροὴ χάνει τὴν ἐνότητά της, ἀποσυντίθεται σὲ ἄπειρα χρονικὰ «νῦν» ποῦ εὐρίσκονται σὲ διαρκῆ ροή. Ἐνας τέτιος χρόνος εἶναι χωρὶς ἀνάμνηση καὶ χωρὶς μέλλον. Τὸ ἄτομο ποῦ ζῆ μέσα σ' αὐτὸν δὲν ἔχει ἱστορία, οὔτε ἀποφασίζει νὰ ἀντιμετώπισῃ μὲ ἀποφασικότητα τὸ μέλλον. Δὲν ἔχει τὸ μέλλον ποῦ ἔρχεται, νὰ πάρῃ τίποτε ἀπὸ τὸ παρελθόν. Καθετὶ ἐμφανίζεται στὸν ὀρίζοντα τοῦ παρόντος ὡς ἅν νέο καὶ ἀνεπανάληπτο. Ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ χρόνος εἶναι κάτι τὸ ἀνεπανάληπτο καὶ ἀνεπίστροφο, ἔχει τὴν πηγὴ του στὴν δημῶδη αὐτὴ ἐκδοχὴ. Βέβαια κάτω ἀπὸ τὴν κατὰ τὸν τρόπο τοῦτο βίωση τοῦ χρόνου ἐξακολουθεῖ νὰ ἀποτελῆ τὸ ὑπόβαθρον ἢ πρωταρχικὴ χρονικότητα. Ἐχει ὅμως ἐπικαλυφθῆ ἀπὸ τὴν ὑπαρξιακὴ λήθη καὶ ἐφυσχάζει ὡς ὑπολανθάνουσα ἀρχή.

Τὰ χαρακτηριστικὰ λοιπὸν τῆς δημῶδους χρονικότητας εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

1ον. Ἡ ὑπερίσχυση τῆς ποσοτικῆς ἀντιλήψεως καὶ ἡ ἐκδοχὴ τοῦ χρόνου ὡς ἀδιάφορης διαδοχῆς στιγμῶν.

2ον. Τὸ ὅτι ὁ δημῶδης χρόνος συγκροτεῖται ἀπὸ τὴ μονοδιάστατη ἀντιμετώπιση τοῦ παρόντος καταλύοντας τὴ χρονικὴ ἐνότητα.

3ον. Ἡ ἀντίληψη τοῦ χρόνου ὡς σειρᾶς ποῦ δὲν ἔχει πέρασ οὔτε πρὸς τὸ παρελθόν οὔτε πρὸς τὸ μέλλον.

4ον. Τὸ ἀνεπίστροφο τῶν χρονικῶν στιγμῶν ποῦ ἀποκλείει τὴ δυνατότητα τῆς ἐπαναλήψεως.

Ὁ ἱστορικὸς χρόνος. — Ἐνα τέταρτο εἶδος χρόνου εἶναι καὶ ἡ ἱστορικότητα. Ἐπειδὴ ὅμως συμπίπτει μὲ τὸν πρωταρχικὸ χρόνο δὲν τὴν ἀναφέρομε ὡς ἰδιαίτερη ποικιλία. Ἡ σπουδὴ ὅμως τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου εἶναι ἀπαραίτητο νὰ γίνῃ γιατί θὰ δείξῃ τὴν ὑπόσταση ὅπως ἐμπραγματώνεται ὅταν δὲν ξεπέφτῃ ἀπὸ τὴν πρωταρχικὴ χρονικότητα. Οἱ προηγούμενες ἀναλύσεις ἔδειξαν ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξία στὴν ἀρχὴ ἐμφανίζεται ὡς μέριμνα καὶ ὅτι ἡ μέριμνα ἀνάγεται σὲ χρονικότητα. Ὡστε ὁ ἄνθρωπος εἶναι πλάσμα χρονικὸ, καὶ γιὰ τοῦτο τὴν οὐσία του τὴν ἀποτελεῖ ἡ μέσα στὸ χρόνο κίνηση καὶ ἐξέλιξή του, δηλαδή ἡ ἱστορικότητά του. Ἡ κατ' αὐθεντικὸν τρόπο ὑφισταμένη ὑπαρξία ζῆ μέσα στὸν ἐνοποιημένο ἱστορικὸ χρόνο, συγκρατώντας τὴν ἀνάμνηση τοῦ παρελθόντος καὶ ἐμπραγματώνοντας τὶς δυνατότητές της, ὅπως τὶς τῆς παραδίδει τὸ παρόν, μέσα στὸ μέλλον. Ἡμπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ κυριαρχηθῆ ἀπὸ τὴ λήθη καὶ τότε πιά θὰ ξεπέσῃ σὲ ὄν ποῦ ἀρνεῖται τὴν ἱστορικότητά του. Ἡ ἀρνήσῃ του ὅμως αὐτὴ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἀρνήσῃ τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἱστορικότητα εἶναι ἡ πίστη τῆς ὑπάρξεως στὸν ἑαυτό της, ἡ συγκράτηση τῆς προσωπικότητάς μας μέσα στὴ ροὴ τοῦ χρόνου. Ἡ πίστη στὸν ἑαυτό μας δὲν θὰ τεκμηριωθῆ μόνο ἀπὸ τὴν προσκόλλησή μας στὴν παράδοση, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ ἀπὸ τὴν ἀνανέωση τοῦ ἑαυτοῦ μας μέσα στὸ μέλλον. Ἡ ἱστορικότητα πρέπει νὰ μὴ εἶναι ἀρχαιολατρικὴ ἀλλὰ δημιουργικὴ. Ἡ σωστὴ ἱστορικὴ συμπεριφορὰ ἐμπραγματώνεται μὲ τὴ συνοπτικὴ θεώρηση ποῦ ἐνοποιεῖ τὶς χρονικὲς ἐκστάσεις «ἐν μιᾷ ριπῇ ὀφθαλμοῦ» ὅπως ἔγραψε ὁ Παῦλος, μέσα στὸ ὑπαρξιακὸ «νῦν» Augenblick τοῦ Kierkegaard. Ὁ πρωταρχικὸς λοιπὸν χρόνος στὴν συγκεκριμένη του ἐμπραγματώση ἐμφανίζεται ὡς γνήσια καὶ αὐθεντικὴ ἱστορικότητα.

Τὰ ὄντολογικὰ συμπεράσματα. Ἄς σταθοῦμε τώρα καὶ ἄς κάμωμε ἕναν ἀναλογισμό. Τί προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῆς χρονικότητας; Ἄν ἡ ὑπόσταση εἶναι μέριμνα καὶ ἡ μέριμνα χρονικότητα, τότε πιά προδιαγράφεται καθαρὰ ἡ κατεύθυνση ποῦ πρέπει νὰ

ἀκολουθήσωμε, γιὰ νὰ λύσωμε τὸ πανάρ-
χαιο ὄντολογικὸ πρόβλημα. Πρόθεσή μας
ἦταν νὰ ἀποκαλύψωμε τὸ νόημα τοῦ εἶναι.
Οἱ ἀναλύσεις καὶ ἡ ἐρμηνευτικὴ ἐπεξεργα-
σία μᾶς ἔδειξαν ὅτι τὸ εἶναι ποὺ ἐμφανίζει
ὁ ἄνθρωπος τὸ ἀποτελεῖ ὁ χρόνος. Οἱ προη-
γούμενες φιλοσοφίες ἐθεωροῦσαν τὸν χρόνο
ὡς μορφή τῆς ἐποπτείας ἢ ὁποῖα κάνει δυ-
νατὸ νὰ πάρῃ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος τὸν
ἐποπτικὸ τοῦ σχηματισμὸ (Kant) ἢ ὡς ἀρί-
θμηση κινήσεως (Ἀριστοτέλης). Ὁ Heideg-
ger ἔρχεται νὰ ταυτίσῃ τὸ εἶναι μὲ τὸ
χρόνο. Παρόμοιαν ἀντίληψη εἶχε παρουσιά-
σει καὶ ὁ Bergson ἀνακηρύσσοντας ὡς οὐ-
σία τῆς πραγματικότητος τὴν πραγματικὴ
διάρκεια (durée réelle). Ἡ ἐργασία τοῦ
Husserl ἦταν γιὰ τὸν Heidegger μιὰ προο-
δοποίησις, γιὰτὶ ἔφερε σὲ πλησίασιν τὸν κα-
θαρὸ φαινομενολογικὸ χρόνο μὲ τὴν ὑπερβα-
τικὴ ὑποκειμενικότητα. Ἀλλὰ ἢμπορεῖ νὰ
λυθῇ ἢ τουλάχιστο νὰ διαφωτισθῇ τὸ ὄντο-
λογικὸ πρόβλημα μὲ τὰ συμπεράσματα ποὺ
παρουσίασε ἡ ἐρευνα τοῦ φιλοσόφου μας ;

Εἶναι δυνατόν νὰ συναχθῇ συμπέρασμα γιὰ
τὸ ὄν ἐν τῷ συνόλῳ του, γιὰ τὸ «ὄν ἢ ὄν»
ἀπὸ τὶς διαπιστώσεις στὶς ὁποῖες ἔφθασε ὁ
Heidegger; Εἶναι δυνατὴ μιὰ κατ' ἀναλο-
γίαν γενίκευσις; Γιὰ μιὰ τέτια ἀναλογικὴ
ἐπέκτασις ὡς προϋπόθεσις θὰ ἐχρειάζονταν
νὰ ἰσχύῃ ἡ «Analogia entis» ὅπως τὴν ἐν-
νοοῦσαν οἱ φιλόσοφοι τῆς Καθολικῆς Ἐκ-
κλησίας. Ἀλλὰ καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτῇ,
δὲν θὰ εἶχαμε τὸ δικαίωμα νὰ ἐρωτήσωμε
μήπως εἶναι σφάλμα νὰ λύσωμε τὸ ὄντολο-
γικὸ πρόβλημα κατ' ἀναλογία τοῦ ἀνθρώ-
που ex analogia hominis καὶ ὄχι κατ' ἀνα-
λογίαν τοῦ σύμπαντος ex analogia universi
ὅπως ἤθελε ὁ Βάκων; Μήπως μυθοποιούμε
καὶ ἀνάγομε σὲ μεταφυσικὸν ἐκθέτη τὸ δυ-
ναμισμό τῆς πρακτικῆς ζωῆς; Γιὰ νὰ προ-
χωρήσωμε σὲ ἐπεξεργασία αὐτῶν καὶ πολ-
λῶν ἄλλων ἀποριῶν εἶναι τώρα πολὺ πρό-
ωρο. Θὰ πρέπη νὰ ἀναμείνωμε τὴν ἐκδοσὴν
τοῦ δευτέρου τμήματος τῶν ἐρευνῶν τοῦ
φιλοσόφου μας ποὺ τὴν ἔχει προαναγγεῖλει
ἀπὸ τὸ 1927.

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

Σοφολογιώτατε, τὲς λέξεις ὁ συγγραφέας δὲν τὲς διδάσκει, μάλιστα τὲς μαθαίνει
ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὸ στόμα· αὐτὸ τὸ ξέρουν καὶ τὰ παιδιὰ.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ